

А.В. Лужанський,
науковий консультант
управління забезпечення
діяльності Судової пала-
ти у цивільних справах
Верховного Суду України

Зміст поняття «ухилення» в контексті невиконання зобов'язань як підстави для тимчасового обмеження у праві виїзду за кордон

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону від 21 січня 1994 р. № 3857-ХІІ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (далі — Закон № 3857-ХІІ) ухилення громадянина України від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, рішенням іншого органу (посадової особи), є однією з підстав для тимчасового обмеження у праві виїзду його за кордон шляхом тимчасової (до виконання зобов'язань) відмови у видачі паспорта.

Чинне законодавство не містить визначення поняття «ухилення», практика Конституційного Суду України щодо його офіційного тлумачення відсутня

Summary

The article examines the issue of temporary restriction of a debtor-physical entity or a head of the debtor-juridical person in the right to leave the Ukraine for the execution of judgments and decisions of other bodies (officials). In particular, the author draws attention to the absence of a legislative definition of concept of “avoidance” in the context of non-performance of obligations as a reason for the temporary limitation of the right to travel abroad, reveals the meaning of the term, provides its definition and justifies the need for amendments to the Criminal Code of Ukraine

Таке ухилення також є підставою для тимчасового затримання або вилучення паспорта/проїзного документа (підпункт 5 п. 22, п. 24 Правил оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) від 31 березня 1995 р. № 231). Згідно із пунктами 25, 26 цих Правил суди, як і органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, охорони державного кордону, військових комісаріатів, дипломатичних представництв чи консульських установ України, у випадку ухилення громадянина України від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, вправі приймати рішення про тимчасове затримання та вилучення паспорта/проїзного документа, а також мають виключне повноваження розглядати скарги громадян на прийняті іншими органами рішення про відмову в оформленні, видачі паспорта/проїзного документа, його тимчасове затримання та вилучення.

Це повноваження є важливою гарантією дотримання прав і свобод людини. Так, Європейський суд з прав людини в одному з рішень зазначив: «Із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада. Щонайменше це має бути

судовий нагляд, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури»¹.

Обмеженню у праві виїзду за кордон громадян України були присвячені наукові дослідження, зокрема, Д.Г. Глушкової, О.О. Семінога, О.І. Євтушенко, Л.В. Козловської та ін.² Разом з тим поняття «ухилення» в контексті невиконання зобов'язання як підстави для такого обмеження практично не досліджувалося, про що свідчить відсутність відповідних публікацій. Метою цієї статті є розкриття змісту цього поняття.

Аналіз положень підзаконних нормативних актів дає підстави дійти висновку про те, що ухилення за своїм змістом є діянням, тобто може мати прояв як у пасивній (бездіяльність), так і в активній (дія) формах

Питання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) розглядається в порядку цивільного судочинства і вирішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби за поданням державного виконавця, погодженим з начальником відділу державної виконавчої служби (ч. 1 ст. 377¹ Цивільного процесуального кодексу України; далі — ЦПК).

Закон визначає суб'єкта-боржника, право якого може бути тимчасово обмежено, як фізичну особу або керівника юридичної особи, уповноваженого представника зазначеного утворення. На нашу думку, в даному випадку вид юридичної особи та її належність до утворень приватного чи публічного права юридичного значення не мають — дія положень закону поширюється на всіх цих суб'єктів.

Разом з тим чинне законодавство не містить визначення поняття «ухилення», практика Конституційного Суду України щодо його офіційного тлумачення відсутня.

У лінгвістичному аспекті поняття «ухилення» (англ. — evasion, dodging, avoidance, avoiding³) розуміють як дію за значенням «ухиля-

тися»⁴ — намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонятися від чогось; уникати⁵.

Базові елементи поняття «ухилення», які можуть свідчити про волю законодавця щодо змісту цього терміна, містяться у положеннях ст. 1 Закону від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»: ухилення від медичного огляду, медичного обстеження або лікування — умисне невиконання розпорядження працівника органів внутрішніх справ щодо медичного огляду, а так само невиконання призначень та рекомендацій лікаря особою, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами.

Аналіз положень підзаконних нормативних актів дає підстави дійти висновку про те, що ухилення за своїм змістом є діянням, тобто може мати прояв як у пасивній (бездіяльність), так і в активній (дія) формах:

– для ухилення від сплати податку на додану вартість використовується, зокрема, «проведення псевдоекспортних операцій, завищується митна вартість товарів (робіт, послуг), що експортуються» (постанова КМУ від 25 серпня 2004 р. № 1113 «Про державну комп'ютеризовану систему моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»);

– дні тимчасової непрацездатності застрахованій особі не оплачуються у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби (Порядок оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів підприємства, установи, організації, затверджений постановою КМУ від 6 травня 2001 р. № 439).

До втрати чинності Інструкцією про порядок підготовки матеріалів для направлення хворих на наркоманію на примусове лікування до спеціалізованих лікувальних закладів Міністерства охорони здоров'я України та передачі цих матеріалів до суду⁶, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 лип-

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 6 вересня 1978 р., п. 55 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_093

² Див., напр.: Глушкова Д.Г. Виконання рішень юрисдикційних органів України щодо іноземних суб'єктів-резидентів України // Форум права. — 2011. — № 3. — С. 146—151; Семіног О.О. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина у паспортно-візовому режимі України // Форум права. — 2011. — № 2. — С. 816—821; Євтушенко О.І., Козловська Л.В. Проблемні питання практики розгляду судами заяв щодо обмеження виїзду за кордон осіб, які мають невиконані зобов'язання // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2012. — № 3. — С. 129—141.

³ Див.: Великий українсько-англійський словник / Уклад. Є.Ф. Попов, М.І. Балла. — К., 2006. — С. 654.

⁴ Див.: Harrap's Mini Pocket English Dictionary by P.H. Collin, London: Harrap, 1983, 633 р., р. 29. — переклад автора.

⁵ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К., 2007. — С. 1522.

⁶ Інструкція втратила чинність 23 березня 2004 р.

ня 1995 р. № 477, у її п. 2 передбачалося, що під ухиленням від добровільного лікування слід розуміти відмову пройти курс лікування в медичній установі, а також інші дії особи, які свідчать про наявність наміру перешкоджати такому лікуванню, зокрема: неприбуття два і більше разів без поважних причин на лікування; самовільне припинення лікувальних процедур, у тому числі у зв'язку з поновленням вживання наркотичних засобів або інших психотропних речовин; порушення лікувального режиму, виписки з цієї причини з наркологічного відділення.

Ухилення громадянина України від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, рішенням іншого органу (посадової особи) можливе лише за наявності умислу

Окремі кваліфікаційні елементи поняття «ухилення» містяться у постановах Пленуму Верховного Суду України:

– факт ухилення особи від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця встановлюється судом за заявою заінтересованої особи. При цьому слід враховувати поведінку особи, розуміння нею свого обов'язку щодо надання допомоги, її необхідність для існування спадкодавця, наявність можливості для цього, та свідомого невиконання такою особою встановленого законом обов'язку (п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» (далі — постанова № 7));

– зволікання спадкоємця, який прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, з виконання обов'язку щодо звернення до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно може мати на меті ухилення від погашення боргів спадкодавця (п. 27 постанови № 7);

– факт ухилення батька (матері) від виховання та утримання дітей може бути підтверджений письмовими доказами (актами, листами тощо), а також показаннями свідків. Окремого рішення суду на підтвердження цього факту не потрібно. Хвороба, перебування в тривалому відраженні тощо належать до поважних причин, з яких батьки не беруть участі у вихованні своєї дитини.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини,

що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками (пункти 7, 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав»);

– ухилення особи від заходів виховного характеру полягає в її намаганні уникнути виховного впливу колективу, залишенні з цією метою місця роботи або навчання та ін. (п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Особа, яка має невиконані зобов'язання, не може вважатися винною в ухиленні, поки не буде доведено зворотне

Вочевидь за змістом п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-ХІІ ухилення громадянина України від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, рішенням іншого органу (посадової особи) можливе лише за наявності умислу. Адже у цьому випадку особа усвідомлює протиправний характер своєї дії або бездіяльності, передбачає її суспільно шкідливі наслідки і бажає (або свідомо припускає) їх настання, що свідчить про наявність як інтелектуальної, так і вольової ознак у поведінці особи.

Зазначена норма не встановлює презумпції вини. Отже, на наше переконання, особа, яка має невиконані зобов'язання, не може вважатися винною в ухиленні, поки не буде доведено зворотне. Тим більше, що тимчасове обмеження у праві виїзду громадян України за кордон не належить до кола визначених ст. 16 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) способів захисту цивільних прав та інтересів судом та не є видом цивільно-правової відповідальності. З огляду на це на боржника не поширюються положення ч. 2

ст. 614 ЦК щодо необхідності доведення особою, яка порушила зобов'язання, відсутності її вини.

Ураховуючи положення ч. 2 ст. 10 ЦПК, наявність умислу та інші факти як обставини, що є предметом посилення суб'єкта подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України, підлягають доведенню як підстави для його вимог. Зокрема, задоволення такого подання можливе лише за умови «доведення факту ухилення боржника від виконання зобов'язання» (п. 7 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин»).

Таке подання відповідно до ч. 2 ст. 377¹ ЦПК розглядається судом негайно без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, на якого саме й покладається тягар доказування. Тим більше, що особа, стосовно обмеження права якої внесено подання, фактично позбавлена можливості довести суду, що вона вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

Застосування юридичних санкцій у виді тимчасового обмеження у праві виїзду передбачено законом не за сам факт невиконання зобов'язань, а за ухилення від їх виконання. У зв'язку з цим, з метою всебічного і повного з'ясування всіх обставин справи, встановлення дійсних прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, суду належить з'ясувати, чи дійсно особа мала намір не виконувати належні до виконання зобов'язання в повному обсязі або частково.

З урахуванням конкретних обставин справи про наявність умислу у боржника на ухилення в окремих випадках та за певних умов можуть свідчити, зокрема: встановлення охоронної сигналізації на нерухоме майно; зміна місця проживання; відчуження майна, яке не було предметом обтяження або забезпечення позову; використання банківських рахунків, про які не повідомлено органи державної податкової служби; незаконне перепланування житла; збільшення кількості зареєстрованих у квартирі чи будинку осіб, особливо неповнолітніх тощо.

Отже, необхідно розмежовувати **ухилення від виконання** і **несвоєчасне виконання за відсутності умислу на невиконання**. Вважаємо, що санкції не можуть бути застосовані до особи, яка не мала наміру ухилитися від виконання зобов'язання, але не виконала його з поважних причин

(наприклад, відсутності майна чи іншого джерела доходу або якщо строк на добровільне виконання рішення суду не закінчився тощо).

Ухилення від виконання зобов'язання як законна підстава обмеження права має бути реальним, тобто мати місце на час звернення державного виконавця до суду з відповідним поданням, а не припускатися щодо можливого його виникнення у майбутньому

З огляду на можливість застосування санкцій, об'єктом невиконання можуть бути лише зобов'язання, покладені на особу судовим рішенням, що набрало законної сили, рішенням іншого органу (посадової особи), зокрема, тими, що набули законної сили та виконання яких не зупинено в процесі оскарження судового рішення (або щодо яких немає судової заборони стосовно забезпечення позову на вчинення певних дій на виконання того чи іншого рішення).

Ухилення від виконання зобов'язання як законна підстава обмеження права має бути реальним, тобто мати місце на час звернення державного виконавця до суду з відповідним поданням, а не припускатися щодо можливого його виникнення у майбутньому.

Ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань є оціночним поняттям. Їх невиконання може бути викликане об'єктивними причинами, наприклад, внаслідок відсутності майна, роботи, незадовільного фінансового стану, тривалого відрядження, важкої хвороби тощо. Однак воно може не виконуватися з інших причин, суб'єктивних, коли боржник свідомо ухиляється від виконання — має змогу виконати зобов'язання в повному обсязі або частково, але не робить цього з неповажних причин.

Чи в достатній мірі боржником вжиті відповідні заходи для належного виконання зобов'язання визначає суд. У судовій практиці трапляються приклади мотивування судових рішень про обмеження права всього лише двома складовими: наявністю статусу боржника у виконавчому провадженні та непогашенням боргу в добровільному порядку, що зумовлюють «необхідність у тимчасовому обмеженні його права на виїзд за межі України з метою забезпечення повного та своєчасного виконання виконавчих документів»⁷.

Ухилення характеризується протиправністю поведінки і за змістом п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону

⁷ Ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: від 30 листопада 2011 р. у справі № 6-37026сб11 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20207698>; від 28 грудня 2011 р. у справі № 6-36516сб11 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21115982>

№ 3857-ХІІ може бути вчинене різними, численними способами, що не передбачені у цій нормі та залежать від багатьох умов.

Оцінювання судом поведінки особи має відбуватися з урахуванням причинного зв'язку між її протиправною поведінкою та негативними наслідками, а також адекватності, своєчасності та повноти вжиття особою відповідних заходів для належного виконання зобов'язання

З метою унеможливити або ускладнити виконання рішення боржник вдається, принаймні, до таких типів поведінки:

- власні активні дії чи бездіяльність;
- активна або пасивна протидія діяльності органів чи посадових осіб, уповноважених на примусове виконання рішення.

Ухилення, зокрема, може бути вчинене шляхом:

- зловживання правом на оскарження (у тому числі рішень, дій або бездіяльності органів державної виконавчої служби);
- замаху або втягнення уповноваженої посадової (службової) особи у протизаконну діяльність (це стосується, наприклад, хабарництва, шахрайства, службового підроблення тощо);
- порушення боржником вимог, передбачених ч. 6 ст. 12 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-ХІV «Про виконавче провадження»: утримуватися від вчинення дій, які унеможливають чи ускладнюють виконання рішення; надавати у строк, установлений державним виконавцем, достовірні відомості про свої доходи та майно, у тому числі про майно, яким боржник володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах; своєчасно з'являтися за викликом державного виконавця; письмово повідомляти державному виконавцю про майно, що перебуває в заставі або в інших осіб, а також про кошти та майно, належні боржникові від інших осіб.

Якщо доказами підтверджено те, що боржник «викликався до виконавчої служби і ухилився від сплати боргу»⁸, то це свідчить про відсутність факту ухилення від виконання зобов'язання. Так, при розгляді справи суд касаційної інстанції погодився з висновком суду першої інстанції про недоцільність застосування тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України, з огляду на те, що боржник «не ухиляється від виконання судового рішення, з'являється до

державного виконавця, вживає заходи для своєчасного погашення боргу. Зокрема, надає необхідні документи щодо свого матеріального стану,

належного йому майна, передав до виконавчої служби автомобіль»⁹. Однак в іншій справі судами було встановлено факт ухилення особи від виконання зобов'язань, покладених на неї судовими рішеннями,

оскільки боржник «маючи можливість погасити заборгованість за кредитним договором в силу наявності у власності декількох транспортних засобів, будинку та отриманого прибутку від реалізації 19 одиниць транспортних засобів протягом з 2006 по 2010 роки, цього не зробив»¹⁰.

Безумовно, такі, передбачені ч. 3 ст. 509 ЦК, засади зобов'язання, як добросовісність, розумність та справедливість, не можна механічно екстраполювати на правовідносини, врегульовані п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-ХІІ. Разом з цим, на нашу думку, оцінювання судом поведінки особи має відбуватися з урахуванням причинного зв'язку між її протиправною поведінкою та негативними наслідками, а також адекватності, своєчасності та повноти вжиття особою відповідних заходів для належного виконання зобов'язання, що об'єктивно вимагаються від боржника, виходячи з характеру зобов'язання. Зокрема, щодо поведінки боржника в процесі примусового виконання судового рішення слід брати до уваги динаміку виконання останнього з урахуванням періодичності, а також пропорційності виплат стосовно первинного розміру стягнення.

Особа не може нести відповідальність, якщо на час звернення державного виконавця до суду з поданням вона була боржником, але на час розгляду справи (до ухвалення судового рішення) погасила заборгованість

Вважаємо, що юридична відповідальність за ухилення від виконання зобов'язань, покладених судовим рішенням, рішенням іншого органу або посадової особи, настає в разі, коли ці діяння призвели до реального негативного наслідку. Головним критерієм правової оцінки в такому випадку має бути актуальний стан виконання рішення — виконане воно чи залишається невиконаним повністю або частково, і, відповідно,

⁸ Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 липня 2012 р. у справі № 6-16154к11 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25481384>

⁹ Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 лютого 2012 р. у справі № 6-38953св11 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21841283>

¹⁰ Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-46236св11 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/23930259>

статус особи — залишається вона боржником чи ні. Тобто особа не може нести відповідальність, якщо на час звернення державного виконавця до суду з поданням вона була боржником, але на час розгляду справи (до ухвалення судового рішення) погасила заборгованість.

Ураховуючи наведене, в контексті невиконання зобов'язань, покладених на особу судовим рішенням, рішенням іншого органу (посадової особи), як підставу для тимчасового обмеження у праві її виїзду за кордон **ухилення можна визначити як триваюче правопорушення, що являє собою протиправне умисне діяння у формі дії або бездіяльності боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи приватного або публічного права, яке полягає у тому, що особа має реальну можливість виконати зобов'язання, але натомість не робить цього без поважних причин, у тому числі шляхом протидії особам, уповноваженим на примусове виконання рішення.**

Ініціюючи наукову дискусію, вважаємо за необхідне звернути увагу на судову практику щодо виду судового рішення про тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон.

Законодавець встановив виключно судовий порядок обмеження цього права — «питання ... вирішується судом...» — що виключає можливість позасудового розгляду відповідних подань

Суди першої та апеляційної інстанцій, вирішуючи такі справи, приймають судові акти у формі ухвал¹¹.

Разом з тим згідно із ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Основним Законом передбачено, що судочинство визначається виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92), «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України» (ч. 5 ст. 124).

Питання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) розглядається в порядку цивільного судочинства і ви-

рішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби за поданням державного виконавця, погодженим з начальником відділу державної виконавчої служби (ч. 1 ст. 377¹ ЦПК).

Таким чином, законодавець встановив виключно судовий порядок обмеження цього права — «питання ... вирішується судом...» — що унеможливорює позасудовий розгляд відповідних подань.

Відповідно до ч. 3 ст. 208 ЦПК судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду, а у випадках, передбачених статтями 389⁶ та 389¹¹ цього Кодексу, — постановленням ухвали.

Ухвала є одним з видів судових рішень, однією з форм їх викладу (п. 1 ч. 1 ст. 208 ЦПК).

Цивільним процесуальним законом визначено два типи ухвал, зокрема ті, якими:

– вирішуються питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом (ч. 2 ст. 208 ЦПК);

– закінчується судовий розгляд у справі про оскарження рішення третейського суду, про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі (ч. 3 ст. 208, статті 389⁶, 389¹¹ ЦПК).

На наше переконання, перелік встановлених у ч. 2 ст. 208 ЦПК «інших випадків, передбачених цим Кодексом», у яких постановляється ухвала, є вичерпним (частини 7, 8 ст. 6, ч. 2 ст. 24, ч. 6 ст. 36, частини 1, 2 ст. 43, ч. 4 ст. 53, ч. 2 ст. 54, ч. 2 ст. 55, ч. 2 ст. 56, ч. 4 ст. 73, ч. 1 ст. 78, частини 1, 3 ст. 82, ч. 2 ст. 86, ч. 2 ст. 90, ч. 1 ст. 93, ч. 2 ст. 94, частини 2, 4, 5 ст. 100, ч. 9 ст. 105¹, ч. 1 ст. 108, ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 115, ч. 3 ст. 116, ч. 2 ст. 132, ч. 4 ст. 135, ч. 2 ст. 139, ч. 1 ст. 144, ч. 2 ст. 146, ч. 5 ст. 153 ЦПК).

Форма судового рішення при вирішенні питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України не відповідає жодному із цих двох типів ухвал.

Таким чином, з урахуванням наведеного, системний аналіз окремих положень Конституції, а саме п. 14 ч. 1 ст. 92 (судочинство визначається виключно законами України), ч. 5 ст. 124 («судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій

¹¹ Див., наприклад: ухвала судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20 листопада 2012 р. у справі № 6-48181сх12 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27901386>; ухвала колегії суддів Верховного Суду України від 6 квітня 2011 р. у справі № 6-29619св09 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14758983>

території України»), а також ЦПК, зокрема ч. 2 ст. 377¹ («суд негайно розглядає подання...»), ч. 3 ст. 208 («судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду») та ч. 1 ст. 209 («суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду»), на нашу думку, дає підстави для висновку про те, що вирішення зазначеного питання судом першої інстанції має здійснюватися у формі рішення суду, що ухвалюється іменем України.

Щодо перспектив подальших розвідок у напрямі цього дослідження, то додаткового вивчення потребує суб'єктний склад поняття «боржник», зокрема стосовно фізичних осіб (за ознакою їх належності до громадянства України), які представляють юридичних осіб (за ознакою резидентності останніх).

До того ж у розд. VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК законодавець наголосив саме на цивільних справах. З огляду на зазначене та судову

практику¹², вважаємо, що на увагу дослідників заслуговують і процесуальні аспекти розмежування адміністративної, господарської, кримінальної та цивільної юрисдикцій при розгляді подань про обмеження права на виїзд за межі України у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішеннями судів загальної юрисдикції за результатами розгляду адміністративних, господарських та кримінальних справ.

З метою забезпечення належного виконання судових рішень, часткового зменшення навантаження на суди та органи державної виконавчої служби також варто було б розглянути питання щодо доцільності доповнення ч. 2 ст. 52 «Основні та додаткові покарання» та санкцій частин 1, 2 ст. 382 «Невиконання судового рішення» Кримінального кодексу України таким додатковим покаранням, як тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України.

¹² Див., напр.: ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: від 16 травня 2012 р. у справі № 6-11149св12 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24550598>; від 27 червня 2012 р. у справі № 6-7462св12 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25235382>